

Knihovnicko-informační zpravodaj U Nás

Vyšlo: 16. 3. 2017

Číslo: Ročník 27 (2017), Číslo 1

Sekce: Okénko

Název článku: Detektivní romány a thrillery (2. část)

Autor: Zuzana Hloušková

Zdroj: <http://www.svkhk.cz/Pro-knihovny/Zpravodaj-U-nas/Clanek.aspx?id=20170122>

Detektivní romány a thrillery (2. část)

Zuzana Hloušková

Počátek a vývoj české detektivky

Jak to vlastně bylo s detektivkou u nás? K českým čtenářům se od počátku 20. stol. dostaly nejprve překlady tzv. šestákových románů, z nichž největší proslulosti dosáhla série příhod detektiva Nicka Cartera a anonymní clifftonky, jejichž autorství je dodnes záhadou. Následovala díla ze zlaté éry. První vlašťovkou české detektivky byly postupy, které využil Karel Čapek ve svých *Povídkách z jedné a druhé kapsy*. Literární teoretik J. Cigánek je označil za mistrné detektivní miniatury, v nichž Čapek pomocí „logiky, úsudku i pozorování odhaluje pod povrchem všedního života poezii tajemství, aby na druhé straně ukázal, že právě za tajemstvím se skrývá všednost každodenního života.“ Základní kámen ale položil spisovatelův redakční kolega Emil Vachek a jeho dodnes populární detektiv Klubičko. O českou detektivku se svými romány z anglosaského prostředí zasloužil také Eduard Fiker. Průkopníkem nového žánru byl i Radovan Šimáček, jehož *Zločiny na Zlenicích* vycházely v roce 1940 na pokračování v Lidových novinách. V poválečném období se však u nás detektivce moc nedařilo a byla spíše vhodnými kulisami pro humoristickou tvorbu. Detektivka byla coby literární brak potírána, avšak marně. I přes všechno úsilí o zneužití tohoto žánru, který se těšil stoupající oblibě, pro účely socialistické propagandy a záplavu ruských autorů jako L. Šejnin si našli čeští autoři svou cestu a vyvinuli odnož historické detektivky (J. Nesvatba, J. Zábrana). Jiným směrem se vydal J. Škvorecký se svým pojetím intelektuálních šarád, jakými byly např. *Hříchy pro pátera Knoxe*, převedené i do divácky úspěšného televizního pořadu. Prostřednictvím obrazovek se také podařilo oživit kouzlo staré chestertonovské tradice v retrosériálu o hříšných lidech města pražského. Vzniká i televizní seriál *Malý pitaval z velkého města*, který si vypůjčil pojem „pitaval“ od spisovatele Françoise de Pitaval, francouzského právníka a předchůdce klasické detektivky, který vydal v 1. polovině 18. stol. sbírku zajímavých kriminálních případů.

Detektivky začali psát autoři, jejichž těžiště tvorby leželo úplně jinde, třeba i v poezii. O inovaci žánru se pokusil L. Fuks, když se zaměřil na psychologii abnormality a detektivní postupy využil k vyjádření temnějších stránek lidské duše. Trochu paradoxně došlo za normalizace k obnově vydávání „pokleslé zábavy“, a to sešitové produkce detektivek v edici Magnet, snad proto, že většina zločinců byla ukázkou „kapitalistického úpadku“. Na scéně se objevil bonvivánský kapitán pražské kriminálky M. Exner, libující si v eleganci, svádění žen a drahých autech, arogantní a požitkářský, připomínající slavného Jamese Bonda, brzy ho však vytlačil nový typ hrdiny – major Zeman. Jednotlivé epizody, kombinující postupy detektivního a špionážního příběhu, se dočkaly nejen televizního seriálu, ale také komiksově verze z pera K. Saudka.

Jak to bylo po roce 1989

Po sametové revoluci se detektivní žánr stáhl trochu do ústraní, ale detektivky se prodávaly dál. Například Pavel Frýbort díky obrovskému úspěchu *Veksláka* (1988) publikoval následně celkem 14 románů; vycházely i klasické detektivky Evy Kačírkové či Inny Rottové. Prózami z lékařského prostředí s detektivní zápletkou vynikl už v 70. letech 20. století Jan Cimický a pokračoval v nich i po roce 1989. Velké sympatie čtenářů si získal i „bezděčný detektiv“ Ota Fink, který byl hrdinou detektivek Jaroslava Velinského. Ke kriminálnímu románu se přiklonil Miloš Urban, jehož příběhy jsou plné mrtvol a dost bizarních vražd. Z nejmladší autorské generace je nutné zmínit Michaelu Klevisovou, která za své detektivní romány získala už několik literárních cen. Její *Zlodějky příběhů*, odehrávající se na venkovské samotě, jsou postavené na dobré znalosti psychologie postav. Obdobně vynikají i detektivky Michala Sýkory, literárního vědce a znalce díla V. Nabokova, který v roce 2012 zaskočil čtenářskou obec dílem *Případ pro exorcistu* a i následnými *Modrými stíny*. Ve stylu P. D. Jamesové píše v Anglii žijící autorka

publikující pod pseudonymem B. M. Horská, která upoutala pozornost českých čtenářů románem *Pach smrti* se zapálenou inspektorkou Elen Jollyovou. Velmi odvážně umístila Nela Rywíková děj svého románu *Dům číslo 6* do jedné z chátrajících čtvrtí Ostravy a příběh postavila na konfliktech točících se kolem činžovního domu, kterému hrozí demolice. Zajímavé jsou i tři romány Martina Goffy, vydané v rychlém sledu za sebou - *Muž s unavenýma očima*, *Vánoční zpověď*, *Bez těla* -, v nichž autor využil vlastní zkušenosti bývalého kriminalisty. Krátkými detektivními povídkami těší české čtenáře už mnoho let např. Zdeněk Jarchovský, František Uher, Jan J. Vaněk nebo Ladislav Beran. Svéráznými vypravěčskými postupy se vyznačuje i detektivní série *Soukromé vraždy* z pera Veroniky Müllerové. Velkou pozornost vyvolal svou prvotinou *Na kopci* autor Jiří Březina, jemuž loni vyšla druhá kniha s názvem *Promlčení*, která je počátkem celé nové série s detektivem Tomášem Volfem.

Subžánry detektivky a thriller

Detektivní žánr se začal rozvrstvovat a rozpadat na jednotlivé subžánry, takže se můžeme setkat s dělením na různé typy: historickou detektivku, klasickou detektivku, detektivku z lékařského prostředí, noir, policejní román, detektivku z právního prostředí, psychothriller, detektivku ze sportovního prostředí, špionážní thriller, whodunit, zvířecí detektivku, ženskou detektivku. Hranice žánru jsou různým způsobem překračovány. Detektivové už nejsou vždycky ti, kdo stojí na straně dobra a práva. V příbězích Jamese Ellroye se policisté starají především o vlastní profesní ambice, které ne vždy ladí se spravedlivým uzavřením případu. Elmore Leonard a Carl Hiaasen do žánru vnesli dokonce sarkastický humor. S detektivkou jako žánrem úzce souvisejí tzv. povídky s tajemstvím, původně navazující na gotický román, později po opuštění hororových rekvizit vnímaný jako literární útvar pro mládež. Na opačném konci pomyslné osy napětí se pak nacházejí thrillery, dráždící čtenářovy nervy a vzbuzující v něm hrůzu (z angl. thrill = otrást, vzrušit). Zatímco detektivka působila spíše na čtenářův intelekt, thriller se snaží spíše otrást jeho emocemi. Klasikem tohoto žánru je bezesporu Edgar Wallace, který ve své tvorbě spojil detektivku a gotický román. Svou roli v nich sehrává také nadpřirozeno a původní racionální základ detektivky ustupuje do pozadí. Ve viktoriánské době nesla tato díla označení „senzační“. V této linii se prosadil také francouzský spisovatel É. Gaboriau, který dokázal s obdivuhodnou virtuozitou hromadit senzační (vzrušující) scény, záhady a nečekané zápletky. U nás wallaceovky psal Z. V. Peukert (pod pseudonymem E. Collins). Detektiv v thrilleru čelí zločinci, tajemnému či dokonce už známému, snažícímu se uniknout či samotného detektiva zneškodnit. Konflikt mezi nimi se často vyostřuje ve fyzické střety, scény plné krutosti a násilí, dochází i k mučení, k újmě přicházejí detektivovi blízcí a kolegové, leckdy přicházejí i o život. Autoři v konstrukci děje využívají tzv. expozice se scénickým opakováním, tj. hromadí vraždy, zmizení či únosy, aniž by to bylo přínosem pro rozvíjení příběhu nebo pro stupňování vnitřního napětí. Může následovat i nelogický skok, náhoda, nepravděpodobný zásah z vnějšku. Dopadení zločince tak není dosaženo jen díky dedukčním schopnostem a logikou, ale s pomocí dalších vlastností hrdiny – síly, odvahy, odhodlání, intuice. U moderních detektivních románů, zabývajících se zrůdnými sériovými vraždami spáchanými psychopaty, dochází k prolnutí s thrillerem, k jehož popularitě přispívají také četná filmová zpracování. Typickým představitelem je trháč *Mlčení jehňátek*, po kterém jako by se roztrhl pytel s rafinovanými sériovými vrahy. Nejnovější forenzní metody (mnohdy až na hranici věrohodnosti) pak prezentují seriály typu *Sběratelé kostí* nebo *Kriminálka Las Vegas*. Mezi romány vynikla především díla Val McDermidové, jejíž hrdina Tony Hill je kriminální psycholog a věnuje se tvorbě profilů zločinců.

Co se skrývá za úspěchem

Podle nedávno zveřejněného průzkumu časopisu *Forbes* patří k nejprodávanějším světovým spisovatelům autoři detektivek. Např. James Patterson je schopen na svých knihách vydělat 1,4 miliardy korun ročně, poněkud méně úspěšná Janet Evanovichová jen 372 milionů. Americký trh je samozřejmě nepoměrně větší než ten náš český, navíc k prodejnosti knih v poslední době přispívají jejich elektronické verze. Pokud však jde o oblíbenost detektivních příběhů, obdobně by zřejmě dopadlo zjišťování i u nás (jen ty peníze by byly o poznání menší). V čem vlastně tkívá přitažlivost detektivek (a nakonec i některých thrillerů)? Vypomohu si tady myšlenkami P. D. Jamesové. Podle ní za tím může stát uspokojení z odhalení vraha a jeho případného potrestání na důkaz, že svět ještě má nějaký řád. Detektivky v nás utužují naději, že stále ještě žijeme v dobrém a morálním vesmíru, v němž lze problémy řešit racionálními postupy. Vždyť kdo nakonec celou záhadu kolem vraždy odhalí? Člověk, detektiv, a to díky své inteligenci a odvaze, ne nějakým božským zásahem či náhodou. Je to lidský um, ve který lze díky takovému příběhu věřit. Jistě není bez zajímavosti, že právě v neklidných dobách plných úzkosti a nejistoty, kdy jsou na každodenní problémy všechny politické teorie krátké, stoupá prudce obliba detektivních příběhů. Necht' nám tedy dál přinášejí úlevu od stresu a tíživých povinností a jsou tou nejpříjemnější předehrou ke spánku. Nebo prostě jen potěšením, když se po dočtení dostaví onen pocit zadostiučinění ze zjištění, že vrahem je zahradník...

Použité zdroje:

CIGÁNEK, Jan. *Umění detektivky: o smyslu a povaze detektivky*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1962, 410 s.

FÖLDVÁRI, Kornel. *O detektivke*. Levice: Koloman Kertész Bagala, 2009. 195 s. ISBN 978-80-8108-017-3.

JAMESOVÁ, P. D. *Povídání o detektivkách*. Praha: Motto, 2011, 154 s. ISBN 978-80-7246-549-1.

MANDYS, Pavel. Noví čeští autoři v detektivním žánru (in LN). *iLiteratura.cz* [online]. [cit. 2016-08-04]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/33587/novi-cesti-autori-v-detektivnim-zanru-in-ln>

MOCNÁ, Dagmar. Detektivka. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 106-114. ISBN 80-7185-669-X.

ŠKVORECKÝ, Josef. *Nápady čtenáře detektivek*. Praha: Československý spisovatel, 1965, 163 s.

Kontakt na autorku: skrabak@email.cz